

Cuprins

INTRODUCERE	1
CAPITOLUL I. SISTEMUL SANCTIUNILOR	
PROCEDURALE PENALE	5
Secțiunea 1. Principiul legalității în sfera dreptului procesual penal	5
§1. Caracterul sistemic al principiilor procesului penal	5
§2. Configurația principiului legalității în procesul penal	7
§3. Corelația dintre principiul legalității procesuale și alte principii ale procesului penal	12
§4. Garanții juridice în vederea asigurării legalității procesului penal	15
Secțiunea a 2-a. Acte procesuale și acte procedurale	28
§1. Distincția dintre actele procesuale și actele procedurale	28
§2. Categoriile de acte procesuale și acte procedurale în materie penală	39
§3. Condiții de formă și condiții de fond privind validitatea actelor procesuale și procedurale	41
§4. Legătura dintre nulități și actele procesuale și procedurale	50
Secțiunea a 3-a. Noțiunea de sancțiune procedurală sau procesuală. Categoriile de sancțiuni în procedura penală română	52
§1. Precizări conceptuale	52
§2. Scopurile sancțiunilor procedurale penale	55
§3. Delimitări ale nulității în raport de domeniul de aplicare al celorlalte sancțiuni procedurale penale	58
3.1. Rolul esențial al nulității în procedura penală. Scurtă comparație cu nulitățile procedurale în materie civilă	59
3.2. Amenda judiciară	66
3.3. Inadmisibilitatea	68
3.4. Decăderea	70

3.5. Excluderea probelor	80
3.5.1. Excluderea probelor: transplant juridic din tradiția common law. Evoluția reglementării sancțiunii excluderii probelor în dreptul procesual penal român	80
3.5.2. Excluderea probelor în procesul penal român. Sediul materiei. Abordări jurisprudențiale relevante	86
3.5.3. Raportul dintre excluderea probelor și nulitate	121
3.5.4. Reglementarea excluderii probelor în alte legislații europene	125
3.5.4.1. Spania	125
3.5.4.2. Belgia	126
3.5.4.3. Germania	127
3.5.4.4. Italia	128
3.5.4.5. Franța	130
3.5.4.6. Finlanda	131
3.5.4.7. Olanda	131
§4. Nulitatea și instrumentele juridice naționale de salvagardare a drepturilor fundamentale	132
4.1. Controlul de constituționalitate <i>a posteriori</i>	132
4.2. Controlul de convenționalitate	147
4.3. Controlul de conformitate cu dreptul U.E.	163

CAPITOLUL AL II-LEA. TEORIA GENERALĂ

A NULITĂȚILOR ÎN MATERIE PENALĂ 168

Secțiunea 1. Nulitatea procedurală privită sincron și diacronic	168
§1. Conceptul de nulitate procedurală	168
§2. Evoluția reglementării nulității în dreptul procesual penal român	169
2.1. Reglementarea nulității în Codul de procedură penală din 1864	170
2.2. Reglementarea nulității în Codul de procedură penală din 1936	172
2.3. Reglementarea nulității în Codul de procedură penală din 1968	174

2.4. Reglementarea nulității în Codul de procedură penală în vigoare (2014)	177
2.4.1. Actuala reglementare a nulităților absolute	178
2.4.1.1. Compunerea completului de judecată	178
2.4.1.2. Competența materială și competența personală a instanțelor judecătorești, când judecata a fost efectuată de o instanță inferioară celei legal competente	181
2.4.1.3. Publicitatea ședinței de judecată	182
2.4.1.4. Participarea procurorului, atunci când participarea sa este obligatorie potrivit legii	184
2.4.1.5. Prezența suspectului sau a inculpatului, atunci când participarea sa este obligatorie potrivit legii	184
2.4.1.6. Asistarea de către avocat a suspectului sau a inculpatului, precum și a celorlalte părți, atunci când asistența este obligatorie	186
2.4.2. Actuala reglementare a nulităților relative	192
2.4.3. Actuala reglementare a efectelor nulității	195
2.4.3.1. Efectul de invalidare (distructiv)	195
2.4.3.2. Efectul extensiv (de iradiere)	196
2.4.3.3. Efectul de remediere (constructiv)	197
2.4.4. Situații tranzitorii	198
2.5. Schimbări legislative preconizate	200
§3. Nulitățile în contextul paradigmei U.E.	202
Secțiunea a 2-a. Condițiile generale ale nulităților	214
§1. Încălcarea unei dispoziții legale privind desfășurarea procedurilor penale	214
§2. Producerea unei vătămări procesuale	216
§3. Imposibilitatea înlăturării vătămării procesuale altfel decât prin anularea actului	219
Secțiunea a 3-a. Tipologia nulităților	220
§1. Criteriul regimului juridic: nulitatea absolută/nulitatea relativă	220

§2. Criteriul modului de reglementare: nulitatea expresă/nulitatea virtuală _____	227
§3. Alte clasificări ale nulităților _____	231

CAPITOLUL AL III-LEA. REGIMUL JURIDIC

AL NULITĂȚII ABSOLUTE _____ 234

Secțiunea 1. Condițiile legale pentru invocarea nulității absolute _____	234
Secțiunea a 2-a. Cazuri de nulitate absolută _____	235
§1. Compunerea completului de judecată _____	238
§2. Competența materială și competența personală a instanțelor judecătorești, când judecata a fost efectuată de o instanță inferioară celei legal competente _____	248
§3. Publicitatea ședinței de judecată _____	254
§4. Participarea procurorului, atunci când participarea sa este obligatorie potrivit legii _____	264
§5. Prezența suspectului sau a inculpatului, când participarea sa este obligatorie potrivit legii _____	273
§6. Asistarea de către avocat a suspectului sau a inculpatului, precum și a celorlalte părți, atunci când asistența este obligatorie _____	277
Secțiunea a 3-a. Trăsăturile nulității absolute _____	281
§1. Regula imposibilității acoperirii nulității absolute _____	281
§2. Invocarea nulității absolute – sfera participanților _____	282
§3. Invocarea nulității absolute – termene _____	283

CAPITOLUL AL IV-LEA. REGIMUL JURIDIC AL

NULITĂȚII RELATIVE _____ 285

Secțiunea 1. Condițiile legale pentru invocarea nulității relative _____	285
Secțiunea a 2-a. Cazuri de nulitate relativă _____	288
§1. Regulile de bază și principiile procesului penal _____	288
1.1. Sancționarea încălcării dreptului la apărare <i>lato sensu</i> _____	288
1.2. Sancționarea încălcării garanțiilor privind prezumția de nevinovăție _____	301

1.3. Sancționarea încălcării principiului separării funcțiilor judiciare _____	305
§2. Competența organelor judiciare _____	308
§3. Sesizarea organelor judiciare _____	315
3.1. Legalitatea sesizării organelor de urmărire penală _____	315
3.2. Legalitatea sesizării instanței _____	316
§4. Forma și conținutul actelor procesuale și procedurale _____	327
§5. Administrarea probelor _____	328
§6. Procedura citării și comunicării actelor procedurale _____	349
§7. Termenele procedurale _____	352
Secțiunea a 3-a. Trăsăturile nulității relative _____	357
§1. Posibilitatea acoperirii nulității relative _____	357
§2. Invocarea nulității relative – sfera participanților _____	358
§3. Invocarea nulității relative – termene _____	360
CAPITOLUL AL V-LEA. EFECTELE NULIȚĂȚILOR _____	370
Secțiunea 1. Considerații generale privind efectele nulității _____	370
Secțiunea a 2-a. Desființarea retroactivă a actului procesual sau procedural nelegal _____	371
Secțiunea a 3-a. Efectul extensiv _____	375
Secțiunea a 4-a. Refacerea actului _____	379
CAPITOLUL AL VI-LEA. CONSIDERAȚII ASUPRA REGLEMENTĂRII INSTITUȚIEI NULIȚĂȚILOR PRIN PRISMA STANDARDELOR NAȚIONALE CONSTITUȚIONALE ȘI EUROPENE ÎN MATERIE _____	383
CONCLUZII _____	395
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ _____	401
INDEX _____	417

Mihai Mareş

**Nulităţile
în procesul penal**

Editura
Stamangiu
2019

referă la caracterul echitabil și temeinic al soluției, precum și la costul și eficiența procedurale, iar în categoria criteriilor subiective sunt incluse hotărârile ce vizează echitatea procedurală, atitudinea aprobatoare și de susținere a instituțiilor de către justițiabili, conformarea față de normele de drept substanțial^[1]. Din această perspectivă, sancțiunile procedurale penale constituie „o garanție a principiului aflării adevărului”^[2].

În fine, subliniem că sancțiunile procedurale se manifestă prin norme de drept procesual. Întrucât aplicarea legii penale substanțiale este legată în mod indisolubil și condiționată de aplicarea legii procesual penale, cele două categorii de legi se află, inevitabil, într-o relație dialectică^[3].

§3. Delimitări ale nulității în raport de domeniul de aplicare al celorlalte sancțiuni procedurale penale

Cadrul sancționator procedural penal este strict și limitativ prevăzut de lege^[4]. Categoria sancțiunilor procedurale penale cuprinde *amenda judiciară*, *inadmisibilitatea*, *decăderea*, *nulitatea* și *excluderea probelor*, acestea urmând a fi prezentate pe scurt în cuprinsul prezentei secțiuni.

În doctrină s-a afirmat că ar exista și sancțiunea *inexistenței*, această reprezentând o simplă realitate de fapt cu aparența unei realități juridice (de exemplu, o hotărâre judecătorească redactată de un student

și vadă că este înfăptuită), enunțat în cauza engleză High Court of Justice, *R c. Sussex Justices, ex parte McCarthy* din 1924.

[1] E.A. LIND, T.R. TYLER, *The Social Psychology of Procedural Justice*, Plenum Press, New York, 1988, p. 63.

[2] D. ATASIEI, A.S. UZLĂU, Comentariu, în N. VOLONCIU, A.S. UZLĂU (COORD.), *op. cit.*, p. 760; GR.GR. THEODORU, *op. cit.*, p. 517.

[3] D. LUPAȘCU, M. MAREȘ, *Temeiul acțiunii penale. Încadrarea juridică la debutul procesului penal în cazul succesiunii de legi. Drept substanțial vs. drept procesual*, în Pandectele Române nr. 2/2017, p. 72; P. POP, *Sancțiuni procedurale în procesul civil*, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 105.

[4] M. IORDACHE, *Nulitățile...*, p. 78.

aflat în practică)^[1]. În doctrina italiană^[2] s-a afirmat că actul inexistent se plasează în afara sistemului de o așa manieră încât este inapt să producă vreun efect atât în cadrul, cât și în afara procesului.

Totodată, în doctrina mai veche s-a făcut vorbire și a fost analizată^[3] și *precluziunea* ca sancțiune procedurală. Aceasta se referă, în esență, la împiedicarea reluării cauzei penale ca urmare a aplicării principiului *ne bis in idem*.

Fără a intra în detalii ce exced scopul prezentei lucrări, precizăm că, din punctul nostru de vedere, această creație, doctrinară, de altfel, nu poate avea natura juridică a unei sancțiuni procedurale, fiind vorba despre un simplu impediment legal la punerea în mișcare ori exercitarea acțiunii penale [a se vedea, în acest sens, art. 16 alin. (1) lit. i) C. proc. pen.], care poate determina, după caz, clasarea unei cauze, în faza de urmărire penală și, respectiv, încetarea procesului penal, în faza judecătii. Desigur, în măsura în care o instanță de judecată ar proceda la soluționarea unei cauze cu nesocotirea principiului *ne bis in idem*, atunci hotărârea pronunțată ar fi una nelegală și, deci, lovită ea însăși de o sancțiune procedurală – *nulitatea* – ce poate fi invocată ca motiv de cale de atac, după caz.

3.1. Rolul esențial al nulității în procedura penală. Scurtă comparație cu nulitățile procedurale în materie civilă

În cadrul lucrării de față am rezervat secțiuni distincte prezentării istoricului, configurației și regimului instituției nulității în procesul penal. Prin urmare, prezenta secțiune se va rezuma doar la reafirmarea rolului nulității în peisajul procedural penal, realizând, totodată, o scurtă paralelă cu regimul juridic al nulităților în procedura civilă.

Nulitatea este considerată, pe bună dreptate, principala sancțiune procedurală penală în ordinea importanței și aplicabilității^[4]. Relevanța

^[1] N. GIURGIU, *Cauzele de nulitate în procesul penal*, Ed. Științifică, București, 1974, p. 31, *apud* I. NEAGU, M. DAMASCHIN, *op. cit.*, p. 716; GR.GR. THEODORU, *op. cit.*, p. 517.

^[2] F. IZZO, G. PICCIOTTO, *Manuale di diritto processuale penale*, ed. a 24-a, Edizioni Giuridiche Simone, Napoli, 2017, p. 118.

^[3] N. VOLONCIU, *op. cit.*, p. 226; T. POP, *op. cit.*, p. 72.

^[4] N. VOLONCIU, *op. cit.*, p. 266, *apud* I. NEAGU, M. DAMASCHIN, *op. cit.*, p. 719; GR.GR. THEODORU, *op. cit.*, p. 519.

acesteia este reflectată inclusiv de cadrul conceptual, având în vedere că, în sens restrâns, noțiunea de sancțiune procedurală se referă doar la nulitate, problematica sancțiunilor procedurale fiind cunoscută și sub denumirea de „teoria generală a nulităților”^[1].

Caracterul general al sancțiunii nulității este conferit de faptul că incidența altor sancțiuni depinde de aplicarea acesteia^[2].

Rolul deosebit al nulității în ansamblul sancțiunilor procedurale nu este specific doar domeniului dreptului procedural penal, această sancțiune având o însemnătate similară și în dreptul procesual civil.

În Codul de procedură civilă^[3], spre deosebire de reglementarea procesual penală, este redată o definiție legală a nulității. Astfel, potrivit art. 174 alin. (1) C. proc. civ., nulitatea reprezintă acea sancțiune „care lipsește total sau parțial de efecte actul de procedură efectuat cu nerespectarea cerințelor legale, de fond sau de formă”.

Clasificarea nulităților în absolute și relative potrivit dreptului procesual civil se face în funcție de natura interesului ocrotit de norma încălcată: în cazul nulității absolute, se sancționează nesocotirea unei norme care ocrotește un interes public, în timp ce, în cazul nulității relative, norma încălcată ocrotește un interes privat [art. 174 alin. (2) și (3) C. proc. civ.]. În situația în care norma ocrotește atât un interes public, cât și unul privat, sancțiunea aplicabilă este nulitatea absolută^[4]. În materie procesual penală, pe cealaltă parte, diferențierea între nulitățile absolute și cele relative se face în funcție de regimul de aplicare a sancțiunii și de efectele pe care le produc, și nu în funcție de natura interesului ocrotit la edictarea normei.

De asemenea, spre deosebire de procedura civilă, în care nulitățile absolute nu sunt expres prevăzute de lege, impunând-se determinarea și calificarea lor în funcție de natura interesului ocrotit prin norma juridică încălcată, în procedura penală nulitățile absolute sunt, de principiu, limitativ și expres prevăzute de lege.

[1] N. VOLONCIU, *op. cit.*, p. 223.

[2] V. DONGOROZ Ș.A., *op. cit.*

[3] Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, republicată în M. Of. nr. 247 din 10 aprilie 2015, cu modificările și completările ulterioare.

[4] P. POP, *op. cit.*, p. 117.

Modalitățile de invocare a nulităților în procedura civilă sunt excepțiile procesuale și căile de atac^[1]. Codul de procedură civilă (art. 245-248) conține prevederi detaliate referitoare la excepțiile procesuale. Astfel, legea de procedură civilă definește excepțiile procesuale și prevede că acestea sunt de două feluri, și anume excepții absolute și excepții relative, după cum normele încălcate invocate sunt de ordine publică sau de ordine privată, urmându-se reguli distincte de invocare a lor; de asemenea, este reglementată și procedura de soluționare de către judecător a excepțiilor procesuale invocate.

Spre deosebire de procedura civilă, în procedura penală, deși anumite texte de lege fac referire la noțiunea de „excepții” (cum ar fi excepția de necompetență, excepțiile de nelegalitate ce pot fi ridicate în camera preliminară etc.), nu există o reglementare ca atare a excepțiilor de procedură, regimul juridic al acestora nefiind circumscris în mod clar și unitar^[2]. O definiție doctrinară a excepției procesuale în materie procesual penală, similară definiției cuprinse în Codul de procedură civilă^[3], arată că aceasta „reprezintă, în principiu, un mijloc prin care se exercită dreptul la apărare, părțile și subiecții procesuali principali, având posibilitatea de a invoca în fața unui judecător neregularități ale actelor de procedură, solicitând aplicarea sancțiunilor procesuale specifice și pronunțarea unei soluții care nu implică cercetarea fondului cauzei sau al propunerii formulate în fața judecătorului”^[4].

Potrivit art. 178 alin. (1) și (2) C. proc. civ., nulitatea absolută se invocă de părți, de judecător sau de procuror, spre deosebire de nulitatea relativă, pe care o poate invoca doar partea interesată și sub condiția

[1] R. STOINEA, *Nulitatea actelor de procedură în NCPC*, 13 august 2012, disponibil on-line la adresa www.juridice.ro.

[2] C. BĂLAN, I. MOCANU, *Regimul juridic al excepțiilor în procesul penal*, în *In honorem Nicolae Volonciu*, Ed. Universul Juridic, București, 2017, pp. 252, 258.

[3] Potrivit definiției cuprinse în art. 245 C. proc. civ., excepția procesuală reprezintă mijlocul legal prin care se invocă, de către partea interesată, procuror sau instanță, anumite neregularități procedurale privind componerea completului, constituirea instanței, competența instanței ori procedura de judecată sau anumite lipsuri referitoare la dreptul la acțiune; de esența acestor elemente este că nu pun în discuție fondul dreptului și că au ca finalitate, după caz, declinarea competenței, amânarea judecății, refacerea unor acte ori anularea, respingerea sau perimarea cererii.

[4] C. BĂLAN, I. MOCANU, *op. cit.*, p. 258.

ca neregularitatea să nu fi fost cauzată de fapta proprie. Din această perspectivă, reglementarea procesual civilă diferă de cea procesual penală, în configurația ulterioară intervenției Curții Constituționale prin Decizia nr. 554 din 19 septembrie 2017^[1]. Astfel, actualmente, dispozițiile art. 282 alin. (2) C. proc. pen. permit invocarea nulității relative și din oficiu de către judecătorul de cameră preliminară ori instanța de judecată. Decizia Curții a pus accent, cum era firesc, pe rolul activ al judecătorului penal raportat la finalitatea procesului penal, aceea de aflare a adevărului și de stabilire a faptei și a vinovăției unei persoane pe bază de probe legal administrate și prin parcurgerea unor proceduri, în egală măsură, legale, care să concure la rezolvarea cauzei penale.

De asemenea, aceleași texte din Codul de procedura civilă prevăd că nulitatea absolută se invocă în orice stare a judecării, cu excepția cazului în care legea prevede altfel, iar nulitatea relativă se invocă *in limine litis*^[2], adică în termenele prevăzute de lege. Articolul 247 alin. (3) C. proc. civ. prevede, însă, că părțile trebuie să utilizeze toate mijloacele de apărare și să invoce toate excepțiile procesuale de îndată ce le sunt cunoscute, în caz contrar răspunzând pentru pagubele pricinuite părții adverse. În procedura penală, există în prezent două cazuri de nulitate absolută care limitează termenul de invocare a nulității absolute, respectiv cele prevăzute în art. 281 alin. (1) lit. e) (*prezența suspectului sau a inculpatului, atunci când participarea sa este obligatorie potrivit legii*) și lit. f) (*asistarea de către avocat a suspectului sau a inculpatului, precum și a celorlalte părți, atunci când asistența este obligatorie*) C. proc. pen., până la închiderea procedurii de cameră preliminară, cu referire la încălcările intervenite în fazele urmăririi penale sau camerei preliminare, restul putând fi invocate în orice stare a procesului penal. Pentru cazul de nulitate absolută prevăzut de art. 281 alin. (1) lit. e) C. proc. pen., nulitatea poate fi invocată până la închiderea camerei preliminare, atât pentru încălcări intervenite în cursul urmăririi penale, cât și pentru încălcări intervenite în cursul camerei preliminare. În ceea ce privește cazul de nulitate

^[1] Decizia nr. 554 din 19 septembrie 2017 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 282 alin. (2) din Codul de procedură penală (M. Of. nr. 1013 din 21 decembrie 2017).

^[2] P. Pop, *op. cit.*, p. 117.

absolută prevăzut de art. 281 alin. (1) lit. f), în configurația actuală, nulitatea poate fi invocată până la închiderea camerei preliminare, însă numai pentru încălcările survenite în faza de urmărire penală, cele survenite în cursul camerei preliminare putând fi invocate oricând.

Sub acest ultim aspect, se impune a fi menționat că nulitatea absolută generată de încălcarea dispozițiilor privind asistarea de către avocat a suspectului sau a inculpatului, precum și a celorlalte părți, atunci când asistența este obligatorie [art. 281 alin. (1) lit. f) C. proc. pen.] se invoca, anterior intrării în vigoare a Deciziei Curții Constituționale nr. 88 din 13 februarie 2019^[1], în aceleași condiții ca cele de invocare a dispozițiilor art. 281 alin. (1) lit. e) C. proc. pen. Prin această decizie, Curtea a constatat neconstituționalitatea dispozițiilor art. 281 alin. (4) lit. a) C. proc. pen. raportat la art. 281 alin. (1) lit. f), reținând, în esență, că instituirea unui termen-limită de invocare a cazului de nulitate absolută menționat atrage încălcarea dreptului la un proces echitabil, însă numai în ceea ce privește încălcările intervenite în cursul camerei preliminare.

În acest sens, Curtea a reținut că deși nerespectarea obligației de către organul judiciar este sancționată de legiuitor cu nulitatea absolută, sancțiunea aplicabilă apare ca fiind lipsită de eficiență în condițiile instituirii unui termen (încheierea procedurii în camera preliminară) până la care se poate invoca nulitatea absolută ce decurge din nerespectarea în faza camerei preliminare a dispoziției referitoare la obligativitatea asistării de către avocat. De asemenea, Curtea a subliniat că reglementarea unei noi etape a procesului penal (camera preliminară) nu reprezintă un motiv întemeiat, care să justifice legiferarea unui termen (încheierea procedurii în camera preliminară) până la care încălcarea dispozițiilor legale referitoare la asistarea obligatorie a inculpatului intervenită în procedura camerei preliminare să poată fi invocată.

Pentru cazurile de nulitate relativă, și în materie procesual penală sunt prevăzute anumite termene înăuntrul cărora acestea pot fi invocate. Neinvocarea nulității relative în termenele prevăzute de lege are drept

^[1] Decizia nr. 88 din 13 februarie 2019 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 281 alin. (4) lit. a) din Codul de procedură penală raportat la art. 281 alin. (1) lit. f) din același act normativ (M. Of. nr. 499 din 20 iunie 2019).

consecință acoperirea acesteia. Așa cum vom arăta în continuare, o altă situație în care nulitatea relativă se poate acoperi în cadrul procesului penal este aceea în care persoana interesată a renunțat expres la invocarea acesteia.

Astfel, atât în procedura penală [art. 282 alin. (5) lit. b) C. proc. pen.], cât și în procedura civilă [art. 178 alin. (4) C. proc. civ.], nulitatea relativă poate fi acoperită, prin renunțarea expresă la invocarea acesteia. Singura diferență între cele două proceduri este aceea că, spre deosebire de procedura penală, în care renunțarea la invocarea nulității relative poate fi doar *expresă*, procedura civilă permite și renunțarea *tacită* la invocarea nulității relative, prin adoptarea de către persoana interesată a unui comportament din care să rezulte această renunțare.

Întrucât viciile actului lovit de nulitate relativă pot fi acoperite, acestea mai poartă denumirea de nulități *vremelnice*, în vreme ce nulitățile absolute sunt denumite *continue* întrucât nu permit asanarea viciilor actului^[1].

Articolul 179 C. proc. civ. prevede, similar art. 280 C. proc. pen., cele trei efecte ale nulității, respectiv efectul de invalidare, efectul constructiv și efectul iradierii. În plus, alin. (4) al art. 179 C. proc. civ. prevede posibilitatea ca nulitatea unui act de procedură să producă alte efecte juridice decât cele decurgând din natura sa proprie, acest element diferențînd fundamental procesul penal de cel civil sub aspectul efectelor actului de procedură declarat ori constatat ca fiind nul.

O altă clasificare a nulităților reglementată în procedura civilă – neîntâlnită în procedura penală – distinge între nulitățile *condiționate* și nulitățile *necondiționate*. Așa cum s-a observat în literatura juridică de drept procesual civil, „pentru calificarea unei nulități ca fiind condiționată sau necondiționată nu are relevanță felul nulității (absolută sau relativă, expresă sau virtuală etc.)”^[2].

Definiția nulității condiționate, prevăzută în art. 175 C. proc. civ., este similară cu definiția nulității relative prevăzute în art. 282 alin. (1) C. proc. pen. întrucât, pentru a fi incidentă nulitatea relativă a actului de

[1] P. POP, *op. cit.*, p. 117.

[2] D.N. THEOHARI, Comentariu, în G. BOROI (COORD.), *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole*, Vol. I, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 480.

procedură, trebuie întrunite cumulativ următoarele condiții: nerespectarea unei cerințe legale, producerea unei vătămări, precum și imposibilitatea înlăturării acesteia altfel decât prin desființarea actului.

Articolul 175 C. proc. civ. mai prevede, în alineatul al doilea, că, în cazul nulităților exprese, vătămarea este prezumată *iuris tantum*, caz în care partea interesată poate face dovada contrară. Astfel, în legea de procedură civilă este recunoscută și clasificarea nulităților în exprese și virtuale. Combinând criteriile, în materie procesual civilă, pot fi identificate nulități absolute și exprese, nulități absolute și virtuale, nulități relative și exprese, precum și nulități relative și virtuale^[1].

În reglementarea Codului de procedură penală în vigoare, până la data publicării Deciziei Curții Constituționale nr. 802/2017, se admitea existența doar a nulităților absolute și exprese și a nulităților relative și virtuale; ulterior acestei decizii, discuții pot fi făcute și cu privire la o altă categorie de nulități procesual penale, respectiv a celor absolute și virtuale. Menționez, însă, că și în doctrina juridică aferentă Codului de procedură penală din 1968 se făcea vorbire despre categoria nulităților virtuale absolute, în acestea fiind incluse acele încălcări ale legii de procedură, care aveau o importanță deosebită asupra desfășurării procesului penal.

Nulitatea necondiționată de existența unei vătămări intervine în cazurile enumerate în art. 176 C. proc. civ., și anume în cazul încălcării dispozițiilor legale privind: capacitatea procesuală, reprezentarea procesuală, competența instanței, compunerea instanței sau constituirea instanței, publicitatea ședinței de judecată, precum și alte condiții legale extrinseci ale actului de procedură, dacă nu se dispune altfel prin lege. Dintre acestea, în procedura penală, competența instanței și publicitatea ședinței de judecată constituie cazuri de nulitate absolută.

În procedura penală, toate nulitățile sunt condiționate de cerința vătămării, cu precizarea că vătămarea, în cazul nulităților absolute, nu trebuie dovedită întrucât se prezumă absolut prin lege. Spre deosebire de procedura penală, așa cum în mod corect s-a arătat în doctrina

^[1] *Idem*, pp. 478-479. Alte clasificări ale nulităților în materie civilă, prezente în aceeași lucrare, sunt următoarele: în funcție de întinderea efectelor sale: nulități totale și nulități parțiale; în funcție de motivul care determină incidența sancțiunii: nulități proprii și nulități derivate; în funcție de felul cerințelor legale nesocotite, respectiv exterioare sau proprii actului de procedură: nulități extrinseci și nulități intrinseci.

de referință^[1], în procedura civilă vătămarea nu reprezintă o condiție pentru incidența nulității necondiționate, astfel încât caracterul prezumat ori neprezumat al vătămării nu prezintă nicio relevanță din această perspectivă.

S-a arătat^[2] că în anumite sisteme juridice aparținând tradiției juridice continentale, „greșelile” procedurale ce conduc la anularea subsecventă a actelor emise nu pot fi calificate în doctrină drept „sancțiuni”, în baza concepției potrivit căreia sancțiunea reprezintă „o reacție la o conduită ilegală voită, o formă de pedeapsă pentru un rău comis”; în schimb, nulitățile procedurale se aplică de cele mai multe ori independent de starea psihică a autorului încălcării, organele judiciare cenzurând încălcarea în sine.

3.2. Amenda judiciară

Amenda judiciară nu este recunoscută unanim în doctrină drept o sancțiune procedurală, având în vedere că aceasta sancționează participării la procedura penală pentru abateri judiciare, și nu actele de procedură efectuate cu încălcarea legii^[3]. De asemenea, față de inexistența unor raporturi administrative între organul judiciar care aplică amenda judiciară și subiectul amendat, s-a apreciat că aceasta nu se încadrează nici în categoria sancțiunilor administrative propriu-zise, ci are o natură juridică *sui-generis*^[4].

Din punctul nostru de vedere, amenda judiciară poate fi calificată ca o veritabilă sancțiune procedurală. Acest caracter derivă, pe de o parte, din caracterul constrângător pecuniar, pe care îl implică, iar pe de altă parte, din împrejurarea că aplicarea amenzii judiciare intervine ca urmare a nesocotirii, de către subiecții procesuali prevăzuți de lege, a unor reguli de conduită prescrise de Codul de procedură penală.

[1] *Idem*, p. 413.

[2] M. CAIANIELLO, *To Sanction (or not to Sanction) Procedural Flaws at EU Level? A Step Forward in the Creation of an EU Criminal Process*, în *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* nr. 22/2014, disponibil on-line la adresa <https://brill.com/eccl>, p. 318.

[3] M. GIURGEA, I. LAZĂR, *Aspecte controversate în materia sancțiunilor procesual penale*, în *Dreptul* nr. 11/2017, p. 146.

[4] A. ZARAFIU, *op. cit.*, 2015, p. 311, *apud* M. GIURGEA, I. LAZĂR, *Aspecte...*

Cu alte cuvinte, și amenda judiciară intervine pentru încălcarea anumitor norme procesual penale, deci a principiului legalității *lato sensu*, doar că ea sancționează conduita persoanei vizate, mai degrabă decât efectuarea actului de procedură cu încălcarea legii. Desigur, în măsura în care actul de procedură este și el afectat de nelegalitate ca urmare a conduitei judiciare nelegale a subiectului procesual, acesta va fi, la rândul său, lovit de sancțiunea nulității. Aceasta poate fi, spre exemplu, situația în care agentul procedural îndeplinește în mod greșit procedura de citare ori alte acte procedurale, caz în care actul procedural este lovit de nulitate (relativă). Sancțiunea amenzii judiciare se aplică pentru comiterea vreuneia dintre abaterile judiciare prevăzute în art. 283 alin. (1)-(4) C. proc. pen., aceasta neînlăturând răspunderea penală, dacă fapta respectivă constituie infracțiune, astfel cum prevede art. 283 alin. (6) C. proc. pen. De asemenea, aplicarea amenzii judiciare poate fi cumulată cu răspunderea disciplinară, dacă prin abaterea comisă s-au încălcat și regulile deontologiei profesionale^[1].

Reglementarea abaterilor judiciare în actuala reglementare este una cuprinzătoare, înlesnind desfășurarea în bune condiții a procesului penal (de exemplu, prin sancționarea nerespectării de către participanții la procesul penal sau de orice alte persoane a măsurilor luate de către președintele completului de judecată privind publicitatea ședinței de judecată și asigurarea ordinii și solemnității ședinței), conduita adecvată a participanților (de exemplu, prin sancționarea abuzului de drept ori a manifestărilor ireverențioase față de judecător sau procuror), precum și principiul celerității (de exemplu, constituie abatere judiciară neîndeplinirea în mod nejustificat sau îndeplinirea greșită ori cu întârziere a lucrărilor, dacă au produs întârzieri în desfășurarea procesului penal sau tergiversări în îndeplinirea sarcinilor de către expert sau interpret)^[2].

Articolul 283 alin. (5) C. proc. pen. prevede că amenda judiciară se face venit la bugetul de stat, cuprinzându-se distinct în bugetul Ministerului Public sau al Ministerului Afacerilor Interne, al Ministerului Justiției, după caz, potrivit legii.

[1] M. UDROIU, *Procedură...*, p. 648.

[2] N. VOLONCIU (COORD.), AL. VASILIU, R. GHEORGHE, *Noul Cod de procedură penală adnotat. Partea generală*, ed. a 2-a, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 530.

Procedura privitoare la amenzile judiciare este prevăzută în art. 284 alin. (1) C. proc. pen. Actul procesual prin care se aplică amenda judiciară este ordonanța organului de urmărire penală ori încheierea pronunțată de judecătorul de drepturi și libertăți, judecătorul de cameră preliminară sau instanța de judecată, după caz. Persoana sancționată poate formula împotriva actului de aplicare a amenzii cerere de anulare ori reducere a amenzii, în termen de 10 zile de la comunicare. Dacă amenda a fost aplicată prin ordonanță, se exercită un control jurisdicțional asupra sancțiunii amenzii aplicate, de către judecătorul de drepturi și libertăți, prin încheiere, iar dacă amenda a fost aplicată prin încheiere, cererea se va soluționa de către un alt judecător de drepturi și libertăți/cameră preliminară ori de un alt complet, tot prin încheiere.

În măsura în care persoana amendată poate furniza justificări cu privire la motivul neîndeplinirii obligației, se poate dispune anularea ori reducerea amenzii.

De asemenea, așa cum rezultă din dispozițiile art. 409 alin. (1) lit. e) C. proc. pen., amenzile judiciare pot fi aplicate și prin sentință, cu referire la conduita martorului, a expertului ori a avocatului. Potrivit dispozițiilor menționate, aceștia au dreptul de a ataca cu apel sentința prin care le-a fost aplicată sancțiunea amenzii judiciare.

3.3. Inadmisibilitatea

Inadmisibilitatea reprezintă acea sancțiune procedurală „care împiedică efectuarea unui act exclus de lege”, iar, dacă, totuși, se efectuează, acel act este lovit de nulitate^[1]. Într-o altă formulare^[2], inadmisibilitatea împiedică efectuarea unui act neprevăzut sau interzis de lege ori exercitarea unui drept procesual epuizat printr-o altă cale procedurală. Rolul sancțiunii inadmisibilității este unul preventiv, preîntâmpinând încălcarea dispozițiilor legale^[3].

Cu titlu de exemplu, în practica judiciară s-a reținut că „inadmisibilitatea reprezintă o sancțiune procedurală incidentă inclusiv în cazul declarării unei căi de atac care nu este prevăzută de lege”. Astfel, s-a arătat

[1] GR.GR. THEODORU, *op. cit.*, p. 518.

[2] M. UDROIU, *Dicționar...*, p. 195.

[3] M. GIURGEA, I. LAZĂR, *Aspecte...*, p. 146.